

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā
Rīgā 2020. gada 2. novembrī
lietā Nr. 2020-14-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

pēc Jurijs Kapišņikova, Ināras Kapišņikovas un Eduarda Kapišņikova konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2020. gada 1. oktobra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 37. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Civilprocesa likuma 37. panta otrā daļa tās sākotnējā redakcijā noteica, ka par tiesvedību civilprocesā samaksāto valsts nodevu atmaksā ar noteikumu, ka pieteikums par tās atmaksu iesniegts tiesā gada laikā no summas iemaksas valsts budžetā.

Ar 2015. gada 29. oktobra likuma „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī, (turpmāk – Grozījumi) 2. pantu Civilprocesa likuma 37. panta otrajā daļā vārds „gada” aizstāts ar vārdiem „triju gadu”.

Līdz ar to šobrīd spēkā esošajā redakcijā Civilprocesa likuma 37. panta otrā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) paredz, ka par tiesvedību civilprocesā samaksāto valsts nodevu atmaksā ar noteikumu, ka pieteikums par tās atmaksu iesniegts tiesā triju gadu laikā no summas iemaksas valsts budžetā.

2. Pieteikuma iesniedzēji – Jurijs Kapišņikovs, Ināra Kapišņikova un Eduards Kapišņikovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) – lūdz atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam un spēkā neesošu no viņu pamattiesību aizskārums rašanās brīža.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka viņi 2011. gadā cēla prasību vispārējās jurisdikcijas tiesā un samaksāja par to valsts nodevu. Viņi arī 2013. gadā esot samaksājuši valsts nodevu par apelācijas sūdzības iesniegšanu šajā lietā. Pēc tam esot iesniegta kasācijas sūdzība, bet 2017. gada 30. augustā Augstākā tiesa izbeigusi tiesvedību civillietā, konstatējot, ka lieta nav pakļauta izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā Civilprocesa likumā noteiktajā prasības kārtībā. 2019. gadā Pieteikuma iesniedzēji iesnieguši tiesā pieteikumu ar lūgumu atmaksāt par tiesvedību civilprocesā samaksāto valsts nodevu. Tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, viņu pieteikumu noraidījusi, jo Pieteikuma iesniedzēji esot nokavējuši tajā noteikto termiņu, kādā iesniedzams pieteikums par valsts nodevas atmaksu.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdētā norma pārkāpj tiesiskās vienlīdzības principu. Vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodoties visas personas, kuras likumā noteiktajā kārtībā samaksājušas valsts nodevu par tiesvedību civilprocesā un attiecībā uz kurām tiesa atzinusi, ka uzsāktās lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Apstrīdētā norma bez saprātīga pamata pieļaujot atšķirīgu attieksmi pret tām personām, kuras šādu tiesas lēmumu saņēmušas

kasācijas instances tiesā pēc trīs gadus ilgā valsts nodevas atmaksas termiņa beigām. Savukārt tad, ja šādu lēmumu pieņem, piemēram, pirmās instances tiesa, persona varot paspēt valsts nodevas atmaksu pieprasīt apstrīdētajā normā noteiktajā termiņā. Tādējādi ar apstrīdēto normu esot noteikta atšķirīga attieksme atkarībā no tā, pēc cik ilga laika persona saņem tiesas lēmumu par tiesvedības izbeigšanu. Šādai atšķirīgai attieksmei neesot objektīva un saprātīga pamata.

Valsts nodeva tiesas procesā tiekot maksāta par konkrētām tiesas darbībām, proti, par tiesvedības uzsākšanu, lietas izskatīšanu pēc būtības un taisnīga nolēmuma pieņemšanu. Apstrīdētā norma radot tādu tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka persona ir vērsusies tiesā ar prasības pieteikumu un samaksājusi valsts nodevu, bet lieta netiek izskatīta pēc būtības un valsts nodeva, kas samaksāta par lietas izskatīšanu pēc būtības un nolēmuma pieņemšanu, netiek atmaksāta. Tas, vai personai ir tiesības uz samaksātās valsts nodevas atmaksu, esot atkarīgs tikai no termiņa, kādā tiesa pieņēmusi attiecīgo lēmumu.

Apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei pret personām, attiecībā uz kurām lēmums par to, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, pieņemts pēc triju gadu termiņa beigām, neesot objektīva un saprātīga pamata. Personām, kas uzsākušas tiesvedību civilprocesā, neesot iespēju ietekmēt termiņu, kādā tiesa pieņem lēmumu par tiesvedības izbeigšanu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējiem no viņiem neatkarīgu apstākļu dēļ tiekot liegtas tiesības uz valsts nodevas atmaksu. Apstrīdētā norma uzliekot noteiktai personu grupai, tostarp Pieteikuma iesniedzējiem, nesamērīgus ierobežojumus samaksātās valsts nodevas atgūšanas ziņā. Tātad šī atšķirīgā attieksme neatbilstot arī samērīguma principam.

Personas prasījuma tiesības attiecībā uz samaksātās valsts nodevas atmaksu ietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā. Apstrīdētā norma pieļaujot, ka valsts neatmaksā Pieteikuma iesniedzējiem viņu samaksāto valsts nodevu, ja tiesas lēmums par to, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, ir pieņemts vēlāk nekā trīs gadus pēc valsts nodevas samaksas. Apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 105. pantam, jo tajā ietvertais Pieteikuma iesniedzēju īpašuma tiesību

ierobežojums esot noteikts bez leģitīma mērķa un neatbilstot samērīguma principam.

Viedoklī par lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēji papildus norāda, ka valsts nodevas atmaksas termiņa nokavēšanas gadījumi nebūt neesot reti.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – lūdz izbeigt tiesvedību lietā, jo Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu radījusi nevis apstrīdētā norma, bet gan tās nepareiza piemērošana konkrētajā gadījumā.

Valsts nodeva esot obligāts valsts budžetā ieskaitāms maksājums par valsts institūcijas veicamo darbību, kas izriet no šīs institūcijas funkcijām. Pēc vispārējiem civilprocesa noteikumiem valsts nodevas netiekot atmaksātas. Savukārt Civilprocesa likuma 37. panta pirmajā daļā esot paredzēti izņēmumi no šā vispārējā principa, proti, gadījumi, kad samaksāto nodevu valsts tomēr atmaksā no budžeta līdzekļiem pilnīgi vai daļēji. Šajā tiesību normā ietvertais valsts nodevas atmaksāšanas gadījumu uzskaitījums esot izsmelošs. Piemēram, atbilstoši Civilprocesa likuma 37. panta pirmās daļas 3. punktam samaksātā valsts nodeva esot atmaksājama pilnīgi tad, ja tiesvedība civillietā izbeigta, secinot, ka prasības pamatā nav civiltiesiska strīda un lieta nav pakļauta izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā, kā tas bijis Pieteikuma iesniedzēju gadījumā.

Savukārt apstrīdētā norma nosakot pamatu atteikumam atmaksāt samaksāto valsts nodevu tad, ja pieteikums par tās atmaksu iesniegts vēlāk nekā triju gadu laikā no valsts nodevas summas iemaksas valsts budžetā. Triju gadu termiņu apstrīdētajā normā likumdevējs esot noteicis ar Grozījumiem. No likumprojekta „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr. 1078/Lp 11) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) esot secināms, ka apstrīdētā norma grozīta, pagarinot tajā noteikto viena gada termiņu līdz trim gadiem, tāpēc, ka tiesvedības bieži vien bijušas ilgākas par vienu gadu un līdz ar to šāda nodevas atmaksas institūta izmantošana neesot bijusi iespējama. Tāpat Civilprocesa likumā noteiktais samaksātās valsts nodevas atmaksas termiņš tobrīd atšķīries no likuma „Par nodokļiem un nodevām” 16. panta 10. punktā un Zemesgrāmatu

likuma 106.¹ pantā noteiktā par valsts nodevas atmaksu tad, ja pieteikums iesniegts triju gadu laikā no tās iemaksas valsts budžetā.

Saeima norāda, ka tiesiskā situācija, kurā nonākuši Pieteikuma iesniedzēji, nešaubīgi uzskatāma par netipisku, jo īpaši tādēļ, ka tiesvedība viņu prasības lietā izbeigta kasācijas instancē, konstatējot, ka prasības pamatā nav civiltiesiska strīda un lieta nav pakļauta izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā Civilprocesa likumā noteiktajā prasības kārtībā. Tas, ka tikai trešajā tiesu instancē tiek izlemts jautājums par to, vai lietas izskatīšana ir pakļauta tiesai, jau pats par sevi liecinot, ka šis jautājums bijis tiesiski komplicēts un tiesvedība bijusi ilgstoša.

Tiesiskā stabilitāte esot būtiska tiesiskās drošības principa sastāvdaļa, kas citstarp prasot noregulētu tiesvedības procesu un tiesiski noturīgas sekas attiecībā uz dažādiem tā aspektiem. Ar apstrīdēto normu likumdevējs esot garantējis tiesisko drošību un paredzamību gadījumā, kad pieteikums par valsts nodevas atmaksu iesniegts tiesā triju gadu laikā no summas iemaksas valsts budžetā.

Tomēr netipiskos gadījumos tiesai esot tiesības atkāpties no paredzēto tiesisko seku īstenošanas, tiecoties uz to, lai panāktu taisnīgumu – demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgo mērķi. Viens no iespējamajiem risinājumiem varētu būt samērīguma pārbaude tad, ja ar tiesas nolēmumu tiek ierobežotas personas pamattiesības, konkrētajā gadījumā – tiesības uz īpašumu. Kā redzams no pieteikumam pievienotajiem tiesu nolēmumiem, Pieteikuma iesniedzēju gadījumā tiesas šādu pārbaudi neesot veikušas.

Lai tiktu sasniegts taisnīgs rezultāts, tiesību normas piemērotājam esot pienākums normu iztulkot atbilstoši augstāka juridiska spēka tiesību normām. Tiesiskā valstī vispārējās jurisdikcijas tiesas esot efektīvs mehānisms – tās, izvērtējot katru individuālo gadījumu, varot konstatēt, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp konkrētās personas tiesībām un sabiedrības interesēm.

Piemērojot apstrīdēto normu atbilstoši Satversmei, nevajadzētu būt tā, ka šī norma liegtu atmaksāt valsts nodevu Pieteikuma iesniedzējiem, ja no viņu lietas faktiskajiem apstākļiem izrietētu šāda nepieciešamība.

Pēc Saeimas ieskata, Satversmes tiesa izskata lietas par apstrīdēto normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, bet nav tiesīga izvērtēt

vispārējās jurisdikcijas tiesas veikto normas interpretāciju. Pat tiesību normas kļūdaina piemērošana neesot pamats tās izvērtēšanai Satversmes tiesā.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. pantam.

Attiecībā uz Civilprocesa likuma kopējo sistēmu Tieslietu ministrija norāda, ka vispār valsts nodevas neesot atmaksājamas. Tomēr Civilprocesa likuma 37. pantā esot paredzēti izņēmuma gadījumi, kad valsts nodeva atmaksājama, un šo gadījumu uzskaitījums esot izsmeļošs. Apstrīdētās normas mērķis esot ļaut personām atsevišķos izņēmuma gadījumos atgūt samaksāto valsts nodevu un noteikt saprātīgu termiņu, kurā persona var iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu. Šis termiņš esot ierobežots, lai nodrošinātu tiesisko noteiktību. Taču tas esot samērīgs un samērots ar vidējo tiesvedības ilgumu tiesās.

Apstrīdētās normas mērķis esot nodrošināt personai iespēju atgūt samaksāto valsts nodevu gadījumā, kad tiesa strīdu nav atrisinājusi, sastādot spriedumu. Persona vērstos tiesā, lai atrisinātu strīdu un rezultātā saņemtu spriedumu, kas var tikt izpildīts. Gadījumā, kad strīds nav pakļauts tiesai, tā nevarot šādu spriedumu taisīt un tiesvedība lietā esot jāizbeidz. Šādā gadījumā nerodoties pamats, uz kura valsts varētu paturēt samaksāto valsts nodevu. Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārums esot radies netipiskos apstākļos, jo parasti tiesas jautājumu par pakļautību atrisinot ātrāk.

Valsts varot neatmaksāt un paturēt personas samaksāto valsts nodevu, ja tam ir leģitīms mērķis. Apstrīdētajā normā noteiktais valsts nodevas atmaksas termiņš ticis pagarināts no viena gada līdz trim gadiem ar mērķi nodrošināt to, lai personām izņēmuma gadījumos, kad tiesvedība pārsniedz vienu gadu, būtu iespēja saprātīgā termiņā atgūt samaksāto valsts nodevu. Šobrīd praksē gandrīz neesot tādu gadījumu, kad apstrīdētajā normā noteiktais termiņš būtu nokavēts. Kad šis termiņš bija vienu gadu ilgs, tad gan tas bieži ticis nokavēts. Ja tomēr radusies tāda izņēmuma situācija kā Pieteikuma iesniedzēju gadījumā, tad

Civilprocesa likuma 51. panta pirmā daļa pieļaujot nokavētā procesuālā termiņa atjaunošanu.

Tieslietu ministrija nepiekrīt Saeimas viedoklim, ka apstrīdētā norma neliedz atmaksāt valsts nodevu tādā gadījumā, kāds ir Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārums gadījums, un norāda, ka apstrīdētā norma skaidri nosaka brīdi, no kura skaitāms pieteikuma par valsts nodevas atmaksu iesniegšanas termiņš. Tas esot skaitāms no brīža, kad nodeva iemaksāta valsts budžetā. Neesot skaidrs, kā, pēc Saeimas ieskata, tiesību piemērotājam būtu jāaprēķina valsts nodevas atmaksas termiņš.

5. Pieaicinātā persona – Augstākā tiesa – norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais termiņš, kurā jāiesniedz pieteikums par valsts nodevas atmaksu, ir prekluzīvs. Tas tiesības uz valsts nodevas atmaksu ierobežojot laikā un, izbeidzoties pats, izbeidzot arī šīs tiesības.

Prekluzīvam termiņam seku ziņā esot absolūts raksturs, un tas nodrošinot tiesiskās noteiktības un citu leģitīmu mērķu sasniegšanu. Taču Senāts savos nolēmumos līdz šim neesot vērtējis, vai būtu pieļaujama apstrīdētajā normā noteiktā prekluzīvā termiņa skaitīšana no brīža, kad radies tāds valsts nodevas atmaksas pamats, kura rašanās nav atkarīga no lietas dalībnieku gribas. Tātad Senātā šādā aspektā stabila judikatūra neesot izveidojusies.

Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārums gadījums neesot atzīstams par netipisku. Tādas situācijas, kad apelācijas vai kasācijas instances tiesa izbeidz tiesvedību lietā, jo tās izskatīšana nav pakļauta tiesai, esot regulāras. Ņemot vērā vidējo tiesvedības ilgumu civillietās, nevarot uzskatīt par netipisku tādu situāciju, kad nolēmums par tiesvedības izbeigšanu tiek pieņemts vēlāk nekā pēc trim gadiem no dienas, kad valsts nodeva iemaksāta valsts budžetā.

Turklāt tiesnesim neesot tiesību lemt par apstrīdētās normas piemērošanu pretēji tajā noteiktajām tiesiskajām sekām. Apstrīdētās normas saturs esot skaidrs un neradot šaubas par likumdevēja mērķi saistīt šajā normā noteiktā prekluzīvā termiņa sākumu ar brīdi, kad nodeva iemaksāta valsts budžetā, nevis ar brīdi, kad radies tiesiskais pamats to atmaksāt. To apliecinot arī Grozījumi, ar kuriem

apstrīdētajā normā noteiktais termiņš tika pagarināts no viena gada līdz trim gadiem. Lai gan likumdevējs vēlējies ar Grozījumiem novērst gadījumus, kad lietas dalībniekam nav iespējams atgūt samaksāto nodevu, jo tiesvedības bieži vien turpinoties ilgāk par vienu gadu, tomēr likumdevējs esot apzināti pieļāvis to, ka nodeva nebūs atgūstama gadījumos, kad tiesvedība ilgs vairāk nekā trīs gadus.

Secinājumu daļa

6. Saeima lūgusi izbeigt tiesvedību šajā lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu.

Ja lietā ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesa tos izvērtē pirms apstrīdētās normas satversmības vērtējuma (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2020-05-01 7. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai ir pamats tiesvedības izbeigšanai lietā.

6.1. Saeima uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumu radījusi nevis apstrīdētā norma, bet gan tās nepareiza piemērošana.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka tiesību normas kļūdaina piemērošana nav pamats tiesību normas satversmības izvērtēšanai Satversmes tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 11. punktu*). Tiesību normu piemērošanas jautājumi ir vispārējās jurisdikcijas tiesu un administratīvo tiesu kompetencē. Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver piemērojamās tiesību normas atrašanu un atbilstošu iztulkošanas jeb interpretācijas metožu izmantošanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojamības izvērtēšanu, judikatūras un tiesību doktrīnas izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 2. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-16-01 13. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jānoskaidro, vai ar apstrīdēto normu radītais Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārumus izriet no pašas apstrīdētās normas vai no tās piemērošanas.

6.2. Atbilstoši Civilprocesa likuma 34. panta pirmajai daļai par katru prasības pieteikumu – sākotnējo prasību vai pretprasību, trešās personas pieteikumu ar patstāvīgu prasījumu par strīda priekšmetu, kas iesniegts jau iesāktā procesā, pieteikumu sevišķās tiesāšanas kārtības lietās, kā arī citiem šajā pantā paredzētajiem pieteikumiem, kurus iesniedz tiesā, – maksājama valsts nodeva šīs panta daļas apakšpunktos un šā panta septītajā daļā noteiktajā apmērā atkarībā no iesniedzamā procesuālā dokumenta veida. Arī par apelācijas sūdzību maksājama valsts nodeva atbilstoši likmei, kāda jāmaksā, iesniedzot prasības pieteikumu (pieteikumu sevišķās tiesāšanas kārtības lietā), bet mantiska rakstura strīdos – likmei, kuru aprēķina atbilstoši strīda summai pirmās instances tiesā (*sk. Civilprocesa likuma 34. panta ceturto daļu*). Tādējādi valsts nodevas samaksa ir paredzēta gan gadījumā, kad tiek iesniegts prasības pieteikums civilprocesā, gan gadījumā, kad tiek iesniegta apelācijas sūdzība civilprocesā.

Civilprocesa likuma 37. panta pirmās daļas 3. punkts paredz, ka valsts nodeva atmaksājama citstarp tādā gadījumā, ja lietā tiek izbeigta tiesvedība uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Apstrīdētā norma tiesības uz valsts nodevas atmaksu ierobežo ar noteikumu, ka pieteikumam par valsts nodevas atmaksu jābūt iesniegtam tiesā triju gadu laikā no summas iemaksas valsts budžetā.

6.3. Tieslietu ministrija norāda: ja radusies tāda izņēmuma situācija kā Pieteikuma iesniedzēju gadījumā, Civilprocesa likuma 51. panta pirmā daļa pieļauj nokavētā procesuālā termiņa atjaunošanu. Minētā norma paredz vispārīgo regulējumu attiecībā uz procesuālajiem termiņiem, tostarp paredz, ka nokavētos procesuālos termiņus pēc lietas dalībnieka pieteikuma atjauno tiesa, ja tā atzīst nokavēšanas iemeslus par attaisnojošiem.

Tiesību normu nevar izprast ārpus tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē. Par prasības pieteikumu un apelācijas sūdzību civilprocesā samaksātās valsts nodevas atmaksas termiņu ir noteicis likumdevējs. Taču Civilprocesa likumā šā termiņa atjaunošana tiešā tekstā nav paredzēta. Atbilstoši Civilprocesa likuma 5. panta sestajai daļai tiesa, piemērojot tiesību normas, ņem vērā judikatūru. Augstākās tiesas Senāts atzinis, ka Civilprocesa likuma 37. panta otrajā daļā

noteiktais termiņš, kurā jāiesniedz pieteikums par valsts nodevas atmaksu, ir prekluzīvs (*sk. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 14. novembra lēmumu lietā Nr. SKC-1915/2012*).

Civilprocesa likumā ir paredzēti vairāki termiņa veidi, tostarp procesuāli termiņi, kas noteikti ar kādu tiesību īstenošanu saistītu procesuālo tiesību izmantošanai. Tie ir noteikti likumā, vai arī tos paredz tiesa vai tiesnesis. Tiesas vai tiesneša noteikto termiņu ir iespējams pēc personas motivēta lūguma pagarināt, iekams tas nav nokavēts, vai atjaunot, bet likumā noteiktu termiņu pēc personas motivēta lūguma ir iespējams vienīgi atjaunot. Turklāt termiņa atjaunošana pieļaujama vienīgi tad, ja konstatējami kādi attaisnojoši apstākļi, kuru dēļ termiņš nokavēts. Tāpat likumā ir paredzēti arī materiāltiesiski termiņi, kas atšķirībā no procesuālajiem termiņiem tiek noteikti pašu konkrēto tiesību, nevis ar tām saistīto procesuālo darbību īstenošanai. Turklāt atsevišķiem procesuālajiem un materiāltiesiskajiem termiņiem ir prekluzīvs raksturs.

Prekluzīvs termiņš noteic tiesību pastāvēšanu laikā. Ar tā noslēgšanos izbeidzas tiesības, kuras persona varēja īstenot. Prekluzīvā termiņa ilgumu noteic likumdevējs, izvērtējot šāda tiesību ierobežojuma samērīgumu. Tāpēc prekluzīvs termiņš pēc vispārīgā principa nav atjaunojams.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka likumdevējs nav paredzējis apstrīdētajā normā noteiktā termiņa atjaunošanas iespēju.

6.4. Apstrīdētā norma skaidri paredz, ka tiesības iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu personai ir trīs gadus pēc valsts nodevas samaksas. Turklāt Satversmes tiesa atzinusi, ka par tiesvedību civilprocesā samaksātā valsts nodeva vispārīgi nav atmaksājama un tās atmaksa paredzēta tikai izņēmuma gadījumos, kuri nav interpretējami un piemērojami paplašināti (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2020-05-01 10. punktu*).

Saeima uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēju gadījums ir atzīstams par netipisku, jo likumdevēja mērķis nav bijis liegt valsts nodevas atmaksu personai tādos gadījumos, kad tai tiesvedības procesa ilguma dēļ nav bijusi iespēja iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu triju gadu laikā pēc tās samaksas. Apstrīdētā norma esot grozīta, pagarinot tajā noteikto viena gada termiņu līdz

trim gadiem, tāpēc, ka tiesvedības bieži vien bijušas ilgākas par vienu gadu un līdz ar to nodevas atmaksas institūtu neesot bijis iespējams izmantot.

Kaut arī apstrīdētā norma pēc Grozījumu spēkā stāšanās paredz garāku termiņu pieteikuma par valsts nodevas atmaksu iesniegšanai, tomēr arī ar to nav novērsta un nevarēja tikt novērsta tādas situācijas, kad tiesvedības ilgums šo termiņu pārsniedz, jo termiņa sākuma brīdis ir saistīts nevis ar konkrēto tiesvedību, bet gan ar nodevas samaksas brīdi.

Arī Augstākā tiesa uzsvērusi, ka likumdevējs gan ir vēlējis ar Grozījumiem novērst tādus gadījumus, kad lietas dalībniekam nav iespējams atgūt samaksāto nodevu, jo tiesvedības bieži vien turpinās ilgāk par vienu gadu, tomēr apzināti pieļāvis to, ka nodeva nebūs atgūstama gadījumos, kad tiesvedība ilgs vairāk nekā trīs gadus.

Satversmes tiesa secina, ka likumdevēja mērķis bija nodrošināt paredzamību valsts budžeta administrēšanā, nosakot konkrētu termiņu, kādā valsts nodeva var tikt atmaksāta, un vienlaikus paplašināt personu iespējas izmantot tiesības uz valsts nodevas atmaksu.

Turklāt Grozījumi un Augstākās tiesas judikatūra, ar kuru apstrīdētajā normā noteiktais termiņš atzīts par prekluzīvu, bija saistīti ar tādu valsts nodevas atmaksas pamatu, kas var būt atkarīgs no procesa dalībnieku gribas, proti, ar izlīguma noslēgšanu civilprocesā. Šādos gadījumos prekluzīvam termiņam var būt papildu mērķis – veicināt pušu izlīguma noslēgšanu pēc iespējas agrākā tiesvedības procesa stadijā (*sk. likumprojekta „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr. 1078/Lp 11) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju) un Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 14. novembra lēmumu lietā Nr. SKC-1915/2012*).

Satversmes tiesa atzinusi, ka tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.2. punktu*). Vispārējās jurisdikcijas tiesas arī citos gadījumos atsaka valsts nodevas atmaksu, ja tāds tiesas nolēmums, kas var būt par pamatu valsts nodevas atmaksai atbilstoši Civilprocesa likuma 37. panta pirmajai daļai, pieņemts pēc apstrīdētajā normā noteiktā termiņa (*sk., piemēram,*

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2016. gada 11. oktobra lēmumu lietā Nr. C04356910). Arī Augstākā tiesa viedoklī Satversmes tiesai norādījusi, ka apstrīdētajā normā noteiktais termiņš ierobežo tiesības uz valsts nodevas atmaksu laikā un, izbeidzoties pats, izbeidz arī šīs tiesības. Apstrīdētās normas piemērošanas prakse, kā arī Augstākās tiesas sniegtā informācija apliecina, ka šī norma tiek interpretēta un piemērota tādējādi, ka tā liedz personai tiesības uz valsts nodevas atmaksu, ja tās atmaksai noteiktais triju gadu termiņš ir beidzies tādu no šīs personas neatkarīgu apstākļu dēļ kā, piemēram, tiesvedības ilgums.

Likumdevējs ar apstrīdēto normu ir noteicis galīgu termiņu, kādā izmantojamas tiesības uz valsts nodevas atmaksu. Apstrīdētās normas teksts atbilst tam mērķim, kuru likumdevējs tiecās sasniegt ar Grozījumu pieņemšanu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēju pamattiesību aizskārums izriet no apstrīdētās normas.

Līdz ar to tiesvedība lietā ir turpināma.

7. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja satversmības izvērtēšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 14.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji pamatā iebilst pret to, ka viņiem, iepretim citām personām, tiesības uz civillietā samaksātās valsts nodevas atmaksu ir liegtas no viņiem neatkarīgu apstākļu dēļ. Proti, Pieteikuma iesniedzējiem tiesības uz valsts nodevas atmaksu liegtas tādēļ, ka brīdī, kad radās tiesiskais pamats tās atmaksai, bija pagājuši vairāk nekā trīs gadi kopš nodevas iemaksas valsts budžetā, turpretim citām personām, kurām tiesiskais pamats valsts nodevas atmaksas saņemšanai radies noteiktajā termiņā – triju gadu laikā –, šādas tiesības ir paredzētas.

Tādējādi lietas pamatjautājums ir par apstrīdētās normas iespējamo neatbilstību tiesiskās vienlīdzības principam. Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam. Savukārt tas, vai lietā nepieciešams vērtēt apstrīdētās normas

atbilstību Satversmes 105. pantam, ir atkarīgs no lietas pamatjautājuma atrisinājuma.

8. Satversmes 91. panta pirmais teikums noteic: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.” Tajā ir ietverts tiesiskās vienlīdzības princips, kas garantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšanu. Tā uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 16. punktu*). Likumā nav iespējams noregulēt katras personas konkrēto situāciju, tomēr likumam būtu jānodrošina pietiekami diferencēta attieksme, lai tā norma atšķirīgā tiesiskā un faktiskā situācijā neizraisītu neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 27.3. punktu*).

Tiesiskās vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Šis princips arī pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2020-05-01 8. punktu*). Tikai tad, ja tiek konstatēts, ka pastāv objektīvs un saprātīgs pamats, tiesiskās vienlīdzības princips pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, vai vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 13. punktu, 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 20.1. punktu un 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 22. punktu*).

Līdz ar to, izvērtējot, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) ir salīdzināmas un vai tās atrodas vienādos vai atšķirīgos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personām vai arī atšķirīgu attieksmi pret vienādos apstākļos esošām personām;

3) vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu;

4) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 11. punktu un 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 22.–26. punktu*).

9. Satversmes tiesa ir atzinusi: lai noteiktu, vai un kuras personu grupas atrodas pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast galveno šīs grupas vienojošo pazīmi (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 10. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-36-01 11. punktu*). Divas situācijas nekad nav pilnīgi identiskas. Tādēļ salīdzināšanai ir jāizvēlas tāda situācija, kurai ir viens vai vairāki kopīgi elementi ar pārbaudāmo situāciju. Kopējam elementam ir jāapvieno abas situācijas zem viena virsjēdziena (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2006-13-0103 7. punktu*). Turklāt Satversmes tiesai ir jāizvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka šādas personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka salīdzināmos apstākļos atrodas visas personas, kuras likumā noteiktajā kārtībā samaksājušas valsts nodevu par prasības pieteikumu civilprocesā un apelācijas sūdzību un attiecībā uz kurām tiesa atzinusi, ka uzsāktās civillietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēji atrodies salīdzināmos apstākļos ar prasītājiem tādās civillietās, kuras izbeigtas uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, pirms tam, kad ir beidzies triju gadu termiņš, kas noteikts pieteikuma par valsts nodevas atmaksu iesniegšanai.

Apstrīdētā norma paredz, ka valsts nodevu atmaksā, ja pieteikums par tās atmaksu iesniegts triju gadu laikā no valsts nodevas samaksas, neatkarīgi no tā brīža, kad rodas tiesiskais pamats valsts nodevas atmaksai, un neatkarīgi no tā, kuras instances tiesa nolemj tiesvedību lietā izbeigt uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai.

Civillietu izskatīšanas vidējais ilgums no 2015. gada līdz 2019. gadam pirmajā instancē bijis 8,1–10 mēneši, bet apelācijas instancē 3,8–4,4 mēneši (*Lietu izskatīšanas ilgums pa instancēm. Pieejams: <https://dati.ta.gov.lv>*). Savukārt lietu izskatīšanas vidējais ilgums Senāta Civillietu departamentā tajā pašā laikā bijis 7,3–15 mēneši (*Publiskie pārskati par Augstākās tiesas darbu 2015.–2019. gadā. Pieejami: www.at.gov.lv*). Tātad vidējais tiesvedības ilgums civillietā Grozījumu pieņemšanas laikā un pēc to spēkā stāšanās nepārsniedz trīs gadus.

Tomēr nav izslēgta un ir jāņem vērā iespēja, ka civillietā tiek izskatīta ilgākā laika periodā. Arī Augstākā tiesa norādījusi, ka par netipisku nevar uzskatīt gadījumu, kad nolēmums par tiesvedības izbeigšanu pieņemts vēlāk nekā triju gadu laikā no valsts nodevas iemaksas valsts budžetā.

Tiesu vai tiesnesi lietas izskatīšanā civilprocesā neierobežo noteikts termiņš. Tiesnešu neatkarības princips ļauj tiesnešiem patstāvīgi plānot lietu izskatīšanas laiku, ievērojot lietu sarežģītību un kopējo izskatīšanas ilgumu tiesā. Tādējādi, lai arī šobrīd vidējais tiesvedības ilgums civillietā nepārsniedz trīs gadus, nav pamata pieņēmumam, ka atsevišķa tiesvedība civillietā iekļausies noteiktajā termiņā vai noslēgsies triju gadu laikā no valsts nodevas samaksas un tiesvedības uzsākšanas pirmās instances vai apelācijas instances tiesā.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzējus kā prasītājus civillietā ar prasītājiem tādās civillietās, kurās tiesvedība pirms apstrīdētajā normā noteiktā termiņa beigām izbeigta uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, vieno gan lietas dalībnieka statuss, gan tiesvedības izbeigšanas tiesiskais pamats. Līdz ar to šīs personu grupas ir savstarpēji salīdzināmas.

Savukārt tas apstāklis, kas šīs personu grupas nostāda būtiski atšķirīgās situācijās, ir tiesvedības ilgums. Prasītājiem, kuru lietās tiesvedības ilgums nav

pārsniedzis trīs gadus, ir iespēja iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu. Savukārt tiem prasītājiem, kuru lietās tiesvedības ilgums no viņiem neatkarīgu apstākļu dēļ ir pārsniedzis trīs gadus, apstrīdētajā normā noteiktais termiņš izbeidzas jau pirms tam, kad viņiem varētu rasties iespēja izmantot tiesības iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu.

Tāpat prasītāji civillietās, kurās tiesvedība izbeigta tādēļ, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai, pirms triju gadu termiņa beigām, un prasītāji civillietās, kurās tiesvedība izbeigta uz tā paša pamata, bet pēc triju gadu termiņa beigām, atrodas atšķirīgos apstākļos.

10. Civilprocesa likuma 37. panta pirmā daļa paredz, ka samaksātā valsts nodeva atmaksājama pilnīgi vai daļēji šādos gadījumos:

- 1) ja iemaksāta lielāka nodeva, nekā to nosaka likums;
- 2) ja tiesa atsakās pieņemt pieteikumu;
- 3) ja izbeidz lietā tiesvedību uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai;
- 4) ja prasību atstāj bez izskatīšanas uz tā pamata, ka ieinteresētā persona, kas griezusies tiesā, nav ievērojusi attiecīgajai lietu kategorijai noteikto lietas ārpustiesas izskatīšanas kārtību, vai pieteikumu iesniegusi civilprocesuāli rīcībnespējīga persona;
- 5) ja tiesa apstiprinājusi izlīgumu, – 50 procentu apmērā no iemaksātās valsts nodevas tiesvedībai attiecīgās instances tiesā;
- 6) ja tiesa saskaņā ar šā likuma 440.⁸ panta septīto daļu atsakās ierosināt apelācijas tiesvedību, – 50 procentu apmērā no iemaksātās valsts nodevas;
- 7) ja tiesvedības izbeigšanas pamats ir prasītāja atteikšanās no prasības, jo ir panākta mediācijas vienošanās, kuru apliecina mediatora izsniegts rakstveida apliecinājums par mediācijas rezultātu, – 50 procentu apmērā no iemaksātās valsts nodevas.

Apstrīdētā norma attiecas uz ikvienu personu, kurai radies kāds no minētajiem pilnīgas vai daļējas valsts nodevas atmaksas tiesiskajiem pamatiem. Proti, apstrīdētā norma paredz, ka ikvienai personai termiņš, kurā tai ir tiesības

prasīt valsts nodevas atmaksu, beidzas pēc trim gadiem no brīža, kad nodeva iemaksāta valsts budžetā. Ar apstrīdēto normu ir noteikts viens un tas pats tiesību īstenošanas termiņš gan personai, kuras lietā lēmums par tiesvedības izbeigšanu pieņemts minētajā triju gadu termiņā, gan personai, kuras lietā šāds lēmums pieņemts pēc minētā triju gadu termiņa beigām.

Civilprocesa likumā nav paredzēta nedz šā valsts nodevas atmaksas termiņa atjaunošanas iespēja, nedz arī kādi izņēmumi no šā termiņa aprēķina gadījumos, kad tiesvedība civillietā izbeigta vēlāk nekā triju gadu laikā no valsts nodevas samaksas.

Tāpat apstrīdētā norma attiecībā uz termiņu, kādā iesniedzams pieteikums par valsts nodevas atmaksu, paredz vienādu attieksmi pret ikvienu prasītāju civillietā, kurā tiesvedība izbeigta uz tā pamata, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Apstrīdētā norma noteic, ka ikvienai no šīm personām ir tiesības prasīt valsts nodevas atmaksu vienīgi triju gadu laikā no nodevas iemaksas valsts budžetā.

Tādējādi apstrīdētā norma paredz vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām.

11. Secinot, ka apstrīdētā norma rada vienādu attieksmi pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām, Satversmes tiesai ir jāizvērtē, vai šāda attieksme ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 24. punktu*).

Civilprocesa likuma sākotnējā redakcijā ietvertā 37. panta otrā daļa, kas paredzēja, ka valsts nodevu atmaksā ar noteikumu, ka pieteikums par tās atmaksāšanu iesniegts tiesā gada laikā no summas iemaksas valsts budžetā, šādā redakcijā bija spēkā līdz 2015. gada 2. decembrim. Ar Grozījumu 2. panta otro daļu Civilprocesa likuma 37. panta otrajā daļā vārds „gada” tika aizstāts ar vārdiem „triju gadu”. Priekšlikums grozīt šajā normā noteikto termiņu tika iekļauts likumprojekta „Grozījumi Civilprocesa likumā” (Nr. 1078/Lp 11) sākotnējā redakcijā. Likumprojekta sākotnējā novērtējuma ziņojumā (anotācijā)

norādīts: noslēdzot izlīgumu, valsts nodevas atmaksa 50 procentu apmērā ir ierobežota, jo to atmaksā, ja pieteikums iesniegts gada laikā no nodevas iemaksas valsts budžetā, taču tiesu procesi bieži vien ir ilgāki un līdz ar to nodevas atmaksas tiesības nav iespējams izmantot, turklāt Civilprocesa likumā noteiktais valsts nodevas atmaksas termiņš atšķiras no likuma „Par nodokļiem un nodevām” 16. panta 10. punktā un Zemesgrāmatu likuma 106.¹ pantā noteiktā regulējuma, atbilstoši kuram valsts nodevu atmaksā, ja pieteikums iesniegts triju gadu laikā no tās iemaksas valsts budžetā. Likumprojekts tika izskatīts trijos lasījumos, un likums tika pieņemts 2015. gada 29. oktobrī. Grozījumi līdz ar apstrīdēto normu tās pašreizējā redakcijā stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus pret apstrīdētās normas pieņemšanas un izsludināšanas kārtību, un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām un pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas.

Līdz ar to vienāda attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personu grupām ir noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

12. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vienādai attieksmei pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ir nepieciešams leģitīms mērķis. Likumdevējam ir pienākums izstrādāt tādas normas, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, ja vien nav kādu saprātīgu un objektīvu iemeslu paredzēt vienādu attieksmi pret visām personām, kuras aptver konkrētais regulējums (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-20-03 22. un 25. punktu*). Tādējādi no tiesiskās vienlīdzības principa var izrietēt likumdevēja pienākums noteikt diferencētāku, smalkāku noregulējumu, ja pārāk vienādi tiek regulētas divas pārāk atšķirīgas situācijas (*sk.: Levits E. 91. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.)*

Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 117. lpp.).

Saeima atbildes rakstā norāda, ka ar apstrīdēto normu likumdevējs ir garantējis tiesisko drošību un paredzamību gadījumos, kad personas izmanto tiesības uz valsts nodevas atmaksu. Saeima nav izteikusies par to, kāds varētu būt objektīvais un saprātīgais iemesls tam, ka ar apstrīdēto normu citstarp izskatāmajā gadījumā ir pieļauta vienāda attieksme pret atšķirīgos apstākļos esošām personām.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka prasītājiem civillietā nav iespēju ietekmēt termiņu, kādā tiesa pieņem lēmumu par tiesvedības izbeigšanu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējiem no viņiem neatkarīgu apstākļu dēļ tiekot liegtas tiesības uz valsts nodevas atmaksu.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka par pieteikumu vai apelācijas sūdzību valsts budžetā iemaksājamā valsts nodeva ir viens no valsts budžetu veidojošiem līdzekļiem un ka tās mērķis ir atturēt varbūtējos prāvniekus no nepamatotu tiesvedības ierosināšanas pamatā esošo procesuālo dokumentu iesniegšanas un darboties kā saprātīgam ieturējumam par tiesu varas nodarbināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2020-05-01 10. punktu*). Savukārt valsts nodevas atmaksas termiņa ierobežojums vispār ir vērsts uz tiesisko paredzamību valsts budžeta administrēšanā. Taču Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai attiecībā uz termiņa notecējumu pastāv saprātīgs un objektīvs pamats vienādai attieksmei pret visām personām, kuras skar apstrīdētā norma.

Demokrātiskā tiesiskā valstī tiesībām ir jāveicina tiesiskā drošība, tostarp jāgarantē paredzama tiesiskā vide. Arī likumdevēja noteiktie termiņi kalpo tiesiskās drošības principa elementa – tiesiskās stabilitātes – nodrošināšanai, ja tie ir atbilstoši ierobežoti laikā.

Tiesiskās drošības princips izriet no tiesiskas valsts principa pieprasītās personu autonomijas. Lai personas varētu baudīt autonomiju, tām jābūt spējīgām ar zināmu noteiktību plānot savu darbību un tādējādi arī paredzēt tās sekas. Tātad normatīvie tiesību akti un to piemērotāji ir pakļauti paredzamības un noteiktības

prasībām. Savukārt no paredzamības un noteiktības prasībām tiek atvasināta prasība pēc vienlīdzības. Ja netiek ievērota vienlīdzība, tad tiesības kļūst patvaļīgas un līdz ar to arī neparedzamas un nenoteiktas (sk.: Rezevska D. *Tiesiskās drošības un tiesiskās paļāvības principi – būtiski tiesiskas valsts principa elementi*. Grām.: Balodis R. (zin. red.) *Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 23.–24. lpp.*). Vājas tiesiskās drošības apstākļos personas kļūst pārlietu un lieki piesardzīgas, zūd personu uzticēšanās valsts institūcijām un valstij kopumā (sk.: Kārklīšs J. *Civiltiesības: tiesiskās drošības princips privāttiesībās*. Grām.: Balodis R. (zin. red.) *Vispārējie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 99.–100. lpp.*).

Civilprocesa likumā personai ir paredzētas tiesības uz valsts nodevas atmaksu gadījumā, kad tiesvedība izbeigta tādēļ, ka lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Apstrīdētā norma paredz, ka šīs tiesības ikvienai personai ir iespēja izmantot triju gadu laikā no valsts nodevas iemaksas valsts budžetā. Tādējādi personas iespēja īstenot minētās tiesības var būt atkarīga vienīgi no tiesvedības ilguma attiecīgajā civillietā. Tas nozīmē, ka apstrīdētā norma ignorē to, vai personai vispār ir bijusi iespēja izmantot tiesības uz valsts nodevas atmaksu. Rezultātā rodas tāda situācija, ka vienai personu grupai ir bijusi iespēja izmantot šīs tiesības laika posmā, kas nav pārsniedzis trīs gadus no valsts nodevas samaksas, taču ir arī otra personu grupa, kurai piederīgās personas atrodas būtiski atšķirīgos apstākļos, jo tām vispār nav bijusi iespēja izmantot šīs tiesības no pašām personām gluži neatkarīgu apstākļu dēļ. Tā tas ir arī izskatāmajā gadījumā, kad tiesvedības ilguma dēļ Pieteikuma iesniedzējiem tiesības uz valsts nodevas atmaksu ir zudušas, lai gan viņiem vispār nav radusies iespēja tās izmantot.

Likumdevējs apstrīdētajā normā ir paredzējis pieteikuma par valsts nodevas atmaksu iesniegšanas termiņa notecējumu. Taču termiņa notecējuma jēgai un taisnīguma principam pretēja ir tāda situācija, ka noteiktai personu

grupai šis termiņš izbeidzas jau pirms tam, kad varētu rasties iespēja attiecīgās tiesības izmantot.

Tādējādi norma, kas noteiktai personu grupai tiesību izmantošanas termiņu padara atkarīgu no tādiem apstākļiem, kurus šīs personas faktiski nevar ietekmēt, ir uzskatāma par patvaļīgu, jo tā nav saistīta ar apstākļiem, kuri šīs personas būtiski atšķir no citiem šīs normas subjektiem. Šāda norma ir pretēja arī taisnīguma un tiesiskās drošības principiem.

Nemot vērā minēto, Satversmes tiesa nekonstatē, ka attiecībā uz pieteikuma par valsts nodevas atmaksu iesniegšanas termiņa notecējumu būtu objektīvs un saprātīgs pamats ar apstrīdēto normu noteiktajai vienādajai attieksmei pret personām, kurām ir iespēja iesniegt šo pieteikumu, jo valsts nodevas atmaksas pamats radies pirms triju gadu termiņa beigām vai bijis tieši atkarīgs no šo personu rīcības, un būtiski atšķirīgos apstākļos esošām personām, kurām šāda iespēja nav bijusi, jo valsts nodevas atmaksas pamats no to gribas neatkarīgu apstākļu dēļ triju gadu laikā nemaz nav radies.

Satversmes tiesas judikatūrā ir rodama atziņa, ka Satversmes 91. pantā nostiprinātās tiesības pieprasa vienlīdzīgu attieksmi, bet pašas par sevi neatklāj, ar kādiem līdzekļiem un kādu regulējumu šī attieksme ir sasniedzama (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-06-0103 12.1. punktu*). Tādējādi likumdevējam ir rīcības brīvība izvēlēties piemērotāko risinājumu valsts nodevas atmaksas termiņa un tā notecējuma aprēķināšanai, ciktāl šis risinājums atbilst tostarp tiesiskās vienlīdzības principam. Tas nozīmē, ka likumdevējam ir jāparedz visām personām, ievērojot to būtiski atšķirīgos apstākļus, nevis formāli vienādas, bet pēc būtības vienlīdzīgas tiesības uz valsts nodevas atmaksu.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

13. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību kaut vienam Satversmes pantam, tā atzīstama par prettiesisku un spēkā neesošu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 26. punktu*).

Tā kā apstrīdētā norma ir atzīta par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, nav nepieciešams papildus vērtēt tās atbilstību arī Satversmes 105. pantam.

14. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu gadījumā, kad Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, tai jānosaka brīdis, ar kuru attiecīgā norma zaudē spēku.

Pieteikuma iesniedzēji lūguši apstrīdēto normu atzīt par spēkā neesošu no viņu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātā lietā jāņem vērā tas, ka tiesas uzdevums ir pēc iespējas novērst personas pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu*). Vienlaikus tiesai jāgādā arī par to, lai situācija, kāda varētu veidoties no brīža, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, neradītu jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus, kā arī nenodarītu būtisku kaitējumu valsts vai sabiedrības interesēm (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 26. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*).

Apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no pamattiesību aizskāruma rašanās dienas attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem ir vienīgā iespēja aizsargāt šo personu pamattiesības. Tādēļ apstrīdētā norma attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem ir atzīstama par spēkā neesošu no viņu pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Par aizskāruma rašanās brīdi ir uzskatāma diena, kad pirmās instances tiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, nolēma atteikt Pieteikuma iesniedzējiem valsts nodevas atmaksu.

Attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma zaudē spēku no šā sprieduma publicēšanas dienas. Līdz brīdim, kad stāsies spēkā regulējums, ar kuru likumdevējs būs paredzējis tiesiskās vienlīdzības principam atbilstošu valsts nodevas atmaksas termiņu, tiesību piemērotājam ir jāņem vērā šajā spriedumā izteiktās atziņas. Ievērojot tiesiskās drošības principu un līdz šim pastāvējušo tiesisko kārtību, tiesību piemērotājam ir jāraugās, lai visām personām termiņa notecējums būtu vienlīdzīgs pēc būtības. Tas nozīmē, ka tiesības iesniegt pieteikumu par valsts nodevas atmaksu var tikt ierobežotas ar triju gadu termiņu, taču šis termiņš ir skaitāms no dienas, kad radies valsts nodevas atmaksas tiesiskais pamats, nevis no dienas, kad nodeva iemaksāta valsts budžetā.

Tiesības prasīt civilprocesā samaksātās valsts nodevas atmaksu likumdevējs ir tiesīgs ierobežot ar termiņu, bet tādā gadījumā likumdevējam ir jāievēro samērīguma un tiesiskās vienlīdzības principi un par atskaites punktu termiņa aprēķināšanai jāpieņem brīdis, no kura persona var izmantot savas tiesības.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Civilprocesa likuma 37. panta otro daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

2. Attiecībā uz Juriju Kapišņikovu, Ināru Kapišņikovu un Eduardu Kapišņikovu atzīt Civilprocesa likuma 37. panta otro daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam no viņu pamattiesību aizskāruma rašanās dienas.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova